

opinionerna bland de röda officerarna. På pappret ter sig Lenins revolutionslära mycket logisk och konsekvent, men vi vet mycket väl att verkligheten i Sovjetunionen utvecklade sig till en nästan total motsats. Om utbildningen av officerarna verkligen hade följt programmet skulle nivån ha varit lysande. Men hur var det i verkligheten? Jag misstänker att eleverna inte alltid fick sitt dagliga bröd, men det berättar Salomaa inte. Däremot citerar han flitigt officerarnas idealistiska och optimistiska brev till mödrar och systrar i Finland.

Trots mina kritiska synpunkter betraktar jag Salomaas undersökning som ett värdefullt tillskott till forskningen rörande den finländska kommunismens historia. På detta område kan man kanske redan inom en relativt nära framtid vänta sig mycken ny kunskap, ty arkiven håller på att öppnas och hindren för en kritisk forskning har röjts undan.

Seppo Hentilä

Aktivisterna och Andersson

Martti Ahti, *Aktivisterna och Andersson*. Schildts. 456 s. Helsingfors 1991.

Matti Ahti intresserar sig för situationer då utomparlamentariska krafter satt demokratins spelregler på prov. Han fascineras av drag och företeelser som inte syns under normala förhållanden, men som kommer till ytan under kriser. Aktivisterna, den grupp som spelade en viktig roll i den process som ledde fram till Finlands självständighet, förorsakade de kriser som Ahti behandlar. Denna utomparlamentariska makt på högerkanten gav några gånger upphov till större eller mindre oro för en statskupp. Gruppen försökte använda skyddskårerna som redskap och organisationens enhet och lojalitet sattes några gånger på prov.

Ahti behandlar i sin bok eventualiteter som aldrig förverkligades. Sådana begravs lätt under de förverkligade alternativen och ägnas inte den uppmärksamhet som de vore värda. De fall han behandlar bildar en förlorande linje under självständighetens första år. Det är väl motiverat att han fäster uppmärksamhet vid dess existens; utvecklingen har inte alltid varit så jämn och problemfri som man i efterhand gärna föreställer sig.

Aktivisternas målsättning var att hålla Finland "vitt", att trygga det som uppnåtts 1918. De bekämpade kommunismen och sedan den tvingats under jorden även socialdemokraterna. Tiden gick dock förbi dem;

utvecklingen gick obevekligt mot ett samhälle där också arbetarklassens medlemmar var fullvärdiga medborgare.

Ahtis bok är på sätt och vis även en bok om Mannerheim – inte så mycket om vad denne gjorde, som om vad han underlät att göra samt om aktivisternas förhoppningar och förväntningar beträffande honom. Högerradikalerna ville spanna ”den vite generalen” för sina strävanden. Den försiktige Mannerheim, för vilken den konspirativt lagde aktivisten Kai Donner hittat på tacknamnet ”Andersson”, kunde visa sympati för aktivisterna, men undvek att binda sig vid deras dunkla strävanden. Mannerheim hade förvärvat en upphöjd auktoritet och det hörde inte till hans vanor att kompromettera sig i företag som bar på fröet till misslyckande.

Ahti behandlar tre kriser eller krisungar: aktivisternas aggressiva Rysslandspolitik 1919, dragkampen om skyddskårernas ledning 1921 samt Mäntsälä-upproret 1932. Avsnittet om aktivisternas Rysslandspolitik ingår i Ahtis avhandling *Salaliiton ääriivivat* (1987, se min rec. i *HTF* 1988, s. 92–96).

Också bokens andra del (s. 165–223) har publicerats tidigare. Där behandlar Ahti skyddskårsorganisationens svårigheter att 1921 finna en ny chef som kunde godtas också av republikens president som skulle utnämna honom. Man ville ha Mannerheim, men det var ett alternativ som av lätt förståeliga skäl inte tilltalade president Ståhlberg och regeringen. När man dryftade frågan om den nya chefen framfördes vid skyddskårernas representantmöte önskemål om att lösgöra organisationen från bindningen vid staten och göra den till en privat ”vit” armé, men besinning och förnuft segrade. En klar majoritet ansåg, att organisationen borde vara en mot statsledningen lojal, på frivillighet baserad försvarsorganisation som höll sig borta från politiken. De mörkermän som kände en dragning mot autoritarism förlorade kampen om skyddskårerna.

Huvuddelen av arbetet behandlar Mäntsälä-upproret 1932 och utkom ungefär samtidigt på finska (*Kaappaus? Suojeluskuntaselkkaus 1921. Fascismin aave 1927. Mäntsälän kapina 1932*, 1990). Det är fråga om den första ordentliga skildringen av händelserna i Mäntsälä och det var minnsann på tiden. Författaren är onödigt blygsam då han skriver: ”Min undersökning är inte sanningen om Mäntsälä, men den står närmare detta inom historieskrivningen eftersträvansvärda, men kanske alltför högravande begrepp”. Ahti är en driven källforskare och hans rekonstruktion och skildring av händelserna i Mäntsälä kommer att stå sig. Det är förvisso inte fråga om hela sanningen; det har Ahti själv sett till genom sin avgränsning av ämnet.

Bråket började den 27 februari på kvällen då en grupp beväpnade skyddskårister avbröt ett socialdemokratiskt möte i Ohkola by i Mäntsälä. Gruppen skingrades inte, utan slog läger. Den framförde krav på

en ny regering och en stark regeringsmakt. Män kom och gick, sammanlagt ett halvt tusental. En vecka senare var allt över och upproret krävde inga människooffer. "De upproriska" är undersökningens agerande subjekt – motparten intresserar inte Ahti i lika hög grad. Han har på ett tillförlitligt sätt kartlagt Mäntsälä-männens rörelser. Undersökningen framskrider från dag till dag, men försummar inte bakgrunden. Lösningen har sina goda sidor, Ahtis penetrering av händelsernas enskildheter visar upprorets spontanitet. Aktivitetens kaotiska drag vittnar om att det inte var fråga om ett planlagt försök att undergräva samhällsordningen och skapa en stark regeringsmakt. Det här innebär ingalunda att inte många inom extremhögern skulle ha drömt om en "putsch". Lapporörelsens ledning ställdes emellertid inför fullbordat faktum och tvingades ta ledningen för ett upplopp som inletts utan dess direkta medverkan. Upprorets misslyckande medförde att Lapporörelsens inom kort upplöstes och i praktiken innebar det slutet på den utomparlamentariska högeraktiviteten.

Oron begränsade sig inte till Mäntsälä, utan händelserna där blev en gnista som hotade att tända en mycket större brand. I Jyväskylä-trakten var flera män på väg till Mäntsälä än de som fanns på plats i upprorets centrum. Också i södra Österbotten och i Åbotrakten stod skyddskåristerna i beråd att bege sig till Mäntsälä. De lydde emellertid president Svinhufvud och stannade hemma sedan denne lugnat situationen genom sitt radiotal. I en stor del av Finland gjorde skyddskåristerna inte ens en gest i riktning mot att stöda sina kamrater i Mäntsälä. Tillgripandet av laglösheter splittrade skyddskåristerna: majoriteten accepterade inte öppen ohörsamhet, även om man godkände de upproriskas samhälleliga målsättningar.

För arméns officerare var situationen besvärlig och dubbelspel var inte ovanligt. Man var lojal mot statsledningen, men gjorde å andra sidan inget för att lugna ned läget. Goda exempel utgör Tavastehus och Riihimäki där garnisonerna inte ens försökte arresterera upprorets ledare trots att detta hade varit en enkel sak. Tvärtom var attityden nära nog beskyddande.

Männen i Mäntsälä och deras bakgrundskrafter hyste förhoppningar om att få Mannerheim att ställa sig bakom deras sak och denne kände sympati för de upproriskas målsättningar. En stark regeringsmakt skulle ha passat väl in i hans målsättningar, men å andra sidan kunde han inte acceptera inkorrekt tillvägagångssätt. Generalen hade gjort sitt val genom att acceptera posten som ordförande för försvarsrådet. Försvaret behövde stöd av ett enigt, inte av ett splittrat folk.

Ett hur allvarligt samhälleligt störningstillstånd var Mäntsälä-upproret? Den frågan ställer Ahti inte och ett säkert svar skulle ytterligare förutsätta en undersökning såväl av skyddskårerna som av de krafter som motsatte sig Lapporörelsen. Dessa krafter, i synnerhet de moderata

agrarerne, hade stort inflytande inom skyddskårerna. I vilket fall som helst visade händelserna i Mäntsälä att en högerradikal oro pyrde i samhället och att den fick ytterligare näring av det svåra ekonomiska läget. Läsaren tvingas själv på egen hand bilda sig en uppfattning om upp-
rets betydelse och det gäller även de två andra konflikter Ahti behandlar.

Ahti kan skriva och han har valt berättelsens form, som betonar individernas roll. Formen har även inverkat på avgränsningen av temat. Om han hade gått inför att bygga upp en syntes borde han ha behandlat ett annat spektrum av frågor, nu har episodernas dramatik kommit att påverka undersökningens innehåll och tyngdpunkter.

Martti Ahti har lyckats med sin uppgift, *Aktivisterna och Andersson* är en utmärkt och fascinerande bok.

Kari Selén

Yrjö Ruutu

– en visionär och en handlingens man

Timo Soikkanen, *Yrjö Ruutu, näkijä ja tekijä*. [Yrjö Ruutu, en visionär och handlingens man]. WSOY. 520 s. Juva 1991.

Lagom till republikens 75-årsjubileum utkom vid senaste årsskifte en biografi över en man som har påverkat det politiska tänkandet i Finland mer än många andra. Den mannen var Yrjö Ruutu, en person som för de flesta iakttagare av landets moderna historia torde ha förblivit tämligen gåtfull. Man har känt till att hans utvecklade löpste från ett starkt engagemang i den aktivistiska rörelsen över en nazistisk period på 1930-talet till ett uppdykande i det folkdemokratiska lägret efter kriget, och frågat sig hur detta var möjligt. Det är därför ytterst välkommet att Timo Soikkanen har tecknat ett porträtt av denne visionär, som även var en handlingens man. Boken ger samtidigt värdefulla inblickar i utvecklingen av aktivistgenerationens interna relationer sedan målet, Finlands självständighet, hade uppnåtts och den ursprungliga enigheten var ett minne blott.

Yrjö Oskar Ruuth var utgången ur ett intellektuellt hem; han föddes den 26 december 1887 i Helsingfors som son till historikern och arkivmannen J.W. Ruuth. Han besökte huvudstadens finska normallyceum